

Nikdy nedostavěný sen

Sociální antropolog RADAN HALUZÍK (47) mapuje po celém světě fenomén „podnikatelského baroka“ a vypráví příběhy lidí, kteří pro svůj sen překračují hranice. Státu, zákona, zdraví či svých možností. „Je to znak určité éry a identity donedávna chudých lidí, kteří relativně zbohatli a chtějí ukázat světu, jak velký kus cesty ušli a že jsou noví, lepší, moderní,“ říká s velkým pochopením o svérázně nabubřelé architektuře, která se i u nás prosadila ve výstavbě rodinných domů v devadesátých letech 20. století.

„Nejde o domy solitéry. V postkomunistickém a rozvojovém světě vznikají celé nové příměstské i venkovské krajiny,“ říká Radan Haluzík, autor všech uvedených fotografií domů.

■ **Jezdíte po světě a sbíráte materiál - zážitky, rozhovory a fotky - pro svůj projekt o domech „bohatých chudých“, jak jim říkáte. Často v těch domech i bydlíte. Kde naposled?**

V létě jsem byl třeba v moldavském cikánském městečku, v úchvatném obrovském domě, skoro zámečku. Byl nádherný... ale prázdný. Tak mi ho půjčili celý. Majitelé, romští manželé, bydleli v menším domě vedle, byli to skvělí společníci a vyprávěči, zamiloval jsem si jejich vyprávění a hlavně životní energii. Už ke konci komunismu měli družstevní manufakturu na výrobu pánského prádla, po pádu režimu obchodovali postupně s čínským nádobím, s povlečením, závěsy, ubrusy po celém bývalém Sovětském svazu. Zbohatli a postavili třípatrové paláce pro své čtyři syny. Ale jakž takž funguje jen jeden.

■ **Jak to?**

Špatně propočítali náklady na stavby. A kdo mohl tušit, že všechny ty jejich ekonomické toky postupně vyschnou? Byl jsem u toho, když si pozvali řemeslníky, aby jeden z těch přes dvacet let rozestavěných paláců s věžičkami zprovoznili, aby zavedli vodu, dodělali elektřiku, kuchyň a venkovní dlažby, ale řemeslníci to odhadli ještě na další „dva kufry peněz“ - tedy 200 tisíc dolarů! A na to už nemají. Obchody nejdou jako dřív, rodiče jsou staří, jeden ze synů nemocný. Ostatní jsou s rodinami za byznysem ve světě a snaží se vydělat, aby své domy mohli jednoho dne dodělat. A podobně to funguje v polovině paláců v těchto vilové čtvrti snů. Nebo se spíš tváří, že funguje, ale nefunguje.

■ **V jakém smyslu?**

Třeba v domě, kde jsem bydlel, je fantastické schodiště, celé poskládané z malinkých dřevěných dílků, intarzií, jako šachovnice, zkrátka skvost. Ale výškově to nesedí, v některých místech musí být vyříznutý otvor, aby tam člověk prošel a nerozbil si hlavu. Ty schody jsou taky o dost strmější, než by měly být, někdy i o dva tři centimetry vyšší, než je standard, ale fór je v tom „někdy“. Každý je jiný, opravdu blbě se po tom chodilo.

„Vysněný barák si načrtl na pytlík od svačiny.“

■ **Promiňte, že se směju, ale je to legrační. Připomíná mi to Pata a Mata.**

Tyhle absurdity jsou průvodním znakem mnoha staveb, které jsem různě po světě viděl. Vznikají na koleně, bez architekta. Někdy si stavitel sám doma kutilsky nakreslí projekt, ale mnohem častěji se staví bez projektu. Můj kamarád z Čečenska říká: „Architekti jsou darmožrouti!“ On si podobu svého vysněného baráku načrtl na pytlík od svačiny, párkrát na to kouknul, pak to vyhodil a od té doby staví. Kupodivu mu to ještě nespadlo na hlavu. Jeden makedonský velkopodnikatel zase říká: „Architekt v tom žít nebude - ty v tom budeš žít! Ty nejlíp víš, jak budeš žít!“ Ve svých firmách zaměstnává řadu projektantů, ale svůj dům si vymyslel a z valné části vyprojektoval sám.

„Majitelé kladou důraz na reprezentaci, a tak velký prostor domů zabírají nejruznější přijímací a společenské místnosti, na úkor soukromých pokojů.“ (Dům v Moldávii)

■ **Z čeho ten postoj pramení?**

Ti lidé berou modernitu jako propuštění ze svěřací kazajky tradice a šanci ke svobodě. Dům to má vyjádřit. „Ten dům - to jsem JÁ, a tak daleko jsem došel!“ Chtějí být architektury svého snu - svého nového života, což je pozitivní, ale zrovna v případě stavby poněkud nepraktické.

■ **Takže jak to stavění vypadá?**

Většina lidí udělá co největší jámu, pak si tam stoupne, zavolá si zedníky a rozhazuje rukama a tvoří dům. Ale moc se nesmějte, za stejných podmínek by to u nás dopadlo podobně. Většina lidí si zhruba spočítá ná-

klady na hrubou stavbu, což je jen asi tak čtvrtina celkových nákladů, takže jim pak zákonitě musí dojít peníze. U nás těch nedokončených a neobydlených staveb není tolik jen díky tomu, že úřady nevydají stavební povolení, dokud nemáte projekt, a kde je projekt, tam je i rozpočet, což vede k určité racionalitě. V místech, kde jsem ve světě byl, většina domů vznikala pololegálně nebo načerno, protože tam se to nehlídá.

■ **Vraťme se tedy ještě k vašim moldavským přátelům a domu, kde jste bydlel. Co ještě tam bylo pro podobné stavby typické?**

Třeba předposlední patro tvořila „reprezentativní místnost“ s jídelnou. Vyleštěný stůl, krásný nábytek, křišťálové lustry, drahé koberce. Ale odkud se tam bude nosit jídlo, když ty schody jsou tak strmé a kuchyň je v sousedním domě?! A kdo se bude u toho stolu vlastně scházet? Moldavští Romové spolu u stolu nejí, jedí tak různě, jak kdo postupně přijde, v kuchyni. Takže tahle jídelna, která se nikdy nepoužívala, je absurdní. Ale krásná. Měl jsem celý ten nablýskaný palác pro sebe, v ložnici v prvním patře jsem spal v parádní posteli jako pán. Ale byl jsem asi nejvíc špinavý ve svém životě.

„Ten dům, to jsem já, tak daleko jsem došel.“

■ **Jak to?**

V domě nebyla koupelna. Bylo vedro, pořád jsem byl zaprášený a zpocený. Mohl jsem se jít umýt do domečku rodičů, ale to jen občas, bylo by mi trapné jim tam pořád chodit. A záchod jsem měl krásný, s květovaným dekorem, ale suchý a vzađu na dvorku, tak jsem chodil nahoru dolů po těch strašných a krásných schodech.

■ **Vnímají svou situaci jako prohru?**

Kdepak. Dům funguje jako prestižní objekt a oni jsou na něj svým způsobem pyšní. Ta-

kových domů jsem viděl spoustu a mluvil s mnoha rodinami, které to mají podobně. Někdy bydlí o kousek dál v nějaké letní kuchyni, jindy rodiny gastarbeiterů zůstávají v cizině a do svých domů jezdí jen na léto, jinde se zase krčí v jedné místnosti, kterou vytopí a udržují obyvatelnou, ale málokoho štve, že to není úplně tak, jak si představovali. Vědomí, že mají takový dům, zmínka před kolegy, před konkurencí, klienty, to všechno zvyšuje jejich prestiž, status jejich „lidství“, je to smysl jejich života.

■ **A není to jen iluze?**

Myslím, že ne, má to dopad. Budete-li mít v práci paní uklízečku třeba z Ukrajiny a ona vám ukáže fotky takového domu, nebudete na ni koukat trochu jinak? Přiznejte si, že ano. A z fotek, ani z jedné náhodné návštěvy takového domu nepoznáte, jak to ve skutečnosti je, z pohledu „reprezentace“ ty domy svou očekávanou funkci vlastně plní.

■ **Potěmkinovský luxus?**

Ano. Ale co v dnešní konzumní společnosti není potěmkinovský luxus? Lidé mají chaty v horách a domy u moře, kam nejezdí, psi s rodokmenem, které nemají čas ani vyvenčit... Domy, které studují, umí ohromit. A domem je mocnou zbraní. Při obchodním vyjednávání, vyjednávání třeba o nevěstu, ale i sjednávání respektu a společenského statusu obecně. A jsou to nejuklizenější domy, jaké jsem viděl. Voní to tam. Hostitelé vám přinesou kávu, naservírují pohoštění, všechno nablýskané. Teprve, když vás tam nechali bydlet jako mě, pochopíte, že to není tak, jak se na první pohled zdá.

■ **Jak se stane, že vás lidé pozvou, abyste u nich bydlel?**

Jako student antropologie jsem v 90. letech jezdil po Kavkaze a Balkáně a dělal válečné reportáže a později i antropologický výzkum v etnických konfliktech a byl do značné míry odkázaný na to, až mě někdo pozve domů přespat, najist se a hlavně, že budeme povídat o tom, co se děje. Postupně jsem se naučil „být dobrým hostem“. Bez toho bych nemohl svou práci dělat, nemůžu bydlet v hotelu nebo penzionu, musím pozvat ty lidi a domy zblízka.

■ **Platíte hostitelům něco?**

Většinou spíše ne, a ani by si většinou nic nevzali. Ale když někde vidím, že v paláci, kde jsem hostem, je prázdná lednička a nouse o jídlo, protože všechny peníze prostavěli,

„Chtějí být sami architektury svého snu. Inspirací jsou jim paláce místní historické aristokracie i velkých světových impérií, zde v Moldávii sám washingtonský Kapitól.“

nějak diskrétně – aby to nebylo trapné – přispívám na stravu. A roli hraje i určitá reciprocita. Jak já jsem zvědavý, jak žijí, oni jsou zvědaví, jak žiju já. Musím sám hodně povídat. Oni si to taky musí „užít“. A já to dělám hrozně rád, terénní práce, field work, je asi možná nejšťastnější část mého života vůbec. K některým rodinám se vracím i po letech, mám z nich přátele po celém světě.

■ **Pojďme si trochu obecněji říct, o jaké lidi a jaké domy se hlavně zajímáte, co si pod pojmem „novozbohatlíci“, nebo jak někdy říkáte „bohatí chudí“, představít.**

Je to znak určité éry a identity lidí, kteří byli donedávna chudí, najednou relativně zbohatli a chtějí ukázat světu, jak velký kus cesty ušli a že jsou noví, lepší, moderní. Nevěděli ale, jak se bohatství „ukazuje“, jak vypadají domy bohatých lidí jinde, měli jen své sny, které jsou spíše inspirované americkými televizními seriály a historickými filmy o aristokracii než skutečností. „Nouveau riche“, novozbohatlíci z 90. let, si opravdu všude po světě stavěli domy s věžičkami, však to známe od nás, napůl jako odraz lidové architektury, napůl americký sen. A ty domy zůstávaly a zůstávají nedokončené.

■ **Kde všude jsou?**

Byl jsem nejprve přesvědčený, že takovéto „podnikatelské baroko“ je výhradně post-socialistický fenomén, ale stavby, které nejsou podobné znaky, jsem našel i v Indonésii, v Afghánistánu, na Srí Lance, v Latinské Americe, v Africe, zkrátka všude. Odrážejí nejen 90. léta, ale i pozdější období, podle toho, kdy tudy šla globalizační vlna, která přinesla zbohatnutí určité části do té doby

▲ Biolog a sociální antropolog Radan Haluzik pracuje v Centru pro teoretická studia Univerzity Karlovy a Akademie věd ČR. Studoval na UK v Praze, na Stanford University v USA a University College London. Narodil se ve Zlíně, žije v Praze. (Na snímku interiér domu moldavské romské elity.)

chudého lokálního obyvatelstva. Jako antropologa mě právě tohle zajímá, jako součást dnešního příběhu naší planety, příběhu globalizace. Peníze na této planetě jsou, ale jen, když si člověk sáhne na velké globální toky. A za těmi se musí jet tam, kudy tečou. A tak tihle lidé kvůli svému snu o velkém domě musí často překročit hranice, a to ve smyslu geografickém, nebo alespoň v tom morálním. Musí se vyrvat buď ze svého prostředí, odjet daleko a stát se gasterbaitery, nebo ze slušné společnosti, a pustit se na půdu organizovaného zločinu, do pěstování opia, prodeje drog či zabíjení lidí, stát se mafiánem

„ Máte si říct: Kurva! Co-to-je!!“

nebo korupčním politikem. Ale bohatnou i ti, kteří se rozhodli podnikat, nebo ti, co dosáhli na kontakty s nadnárodními firmami - prodávají coca-colu uprostřed pouště či

pralesa. Nebo také marginalizované etnické menšiny jako Romové nebo latinskoameričtí Indiáni. Narodili se třeba do hliněných chatrčí, náhle zbohatli a začali stavět dům. A dali do něj všechny své peníze.

■ **A dům rovnou co největší! Aby srovnali mindrák „hliněné chatrče“?**

Nemám rád slovo mindrák. Jako někdo, kdo šel s – jak vy říkáte „mindrákem“ paneláku – studovat na Stanford, vím, že není jednoduché ani naplnit očekávání a výzvy nového prostředí, ani hned pochopit, o čem to nové prostředí vlastně je. Všichni to přeci z 90. let pamatujeme. Vnímám to jako snahu selfmademanů se s tou změnou vyrovnat. Říkám tomu emancipační architektura. „Ušel jsem kus cesty, koukejte, tohle je můj dům – tohle jsem teď já.“

■ **Je nějaký typický společný znak těch staveb, ať už je staví mafián, poctivý podnikavec nebo gasterbeiter?**

Velmi časté je například rozkročení této emancipační architektury mezi tradicí

a modernitou: zvenku samý tradiční ornament, odkazy na paláce historických feudálů i lidovou architekturu – zevnitř luxus moderních západních kuchyní, koupelen, plazmových televizí a garáží s bavoráky a mercedesy. Typické jsou také naddimenzované společné prostory domu, aby se dalo pozvat co nejvíc hostů a ukázat, jak „my si tu žijeme“. Naopak pro jednotlivé členy rodiny nezůstávají žádné nebo jen sdílené individuální prostory. V touze po výdobytcích Západu se zapomělo na západního „ducha“, kterého tvoří i individualizace, soukromí, seberozvoj a místo pro záliby a koníčky.

■ **Jste synem architekta, formovaly vás dobré školy doma i ve světě. Vyvíjel se nějak váš vztah k těm domům po stránce estetické? Na první dojem působí nevkusně, přelácaně, předimenzovaně...**

Je to bizarní, ale dechberoucí. A takové to má být. Máte si říct: „Kurva! Co-to-je!!“ (směje se) Zprvu jsem trochu lupal po dechu, ale postupně se mi to začalo líbit. Testuji tu estetiku na sobě, když v těch domech bydlím. Jako u té rodiny v Moldávii. Ležel jsem v obrovské posteli v tom povlečení s jeleny a obřími čajovými růžemi a koukal na obrovský lustr z českého červeného křišťálu. Bylo to jako koukat do ohně, zírat každý večer do toho krvavého křišťalového lustru. Ty domy jsou určené k tomu, aby s lidmi takto pracovaly, aby dělaly dojem, aby se jich „dotkly“, aby jim „braly dech“. Estetika těch domů mě baví, vadí mi jiné věci.

■ **Co?**

Ona nedostavěnost a nefunkčnost. Vzepětí sil pro sen, který zůstane na půli cesty.

Zdravotní rizika, která s tím souvisí. Makat třicet let v kuse bez dne volna někde daleko za mořem a šetřit na jídle a o dovolené pak stavět opět bez jediného volného dne barák? U domů, které vznikly z nelegální činnosti vyvstávají další otázky... někdo kšeftoval s drogama, někdo někoho okradl či dokonce snad prý i zabil. Vadí mi, že

„Zůstat v chatrči je ještě daleko horší.“

ti lidé nakonec nedojdou k té spokojenosti, kterou nabízí běžný „měšťanský byt“, kde všechno teče a svítí a je tam teplo a rybičky se prohánějí akváriem, andulka cvrliká a děti se učí u sebe v dětském pokoji. Tohle ti lidé přes všechny ty neskutečné oběti nezažijí a to je mi líto.

■ **Na mě to působí skličujícím dojmem.**

Jenže je to ještě složitější. Vy totiž neznáte variantu, že není VŮBEC ŽÁDNÝ dům! Zůstat v té – jak jste to nazvala „chatrči“ – je totiž ještě horší. Mám příběh jednoho chlapka z té opravdu nejchudší oblasti Černé Hory. V místě, kde je samé roští a kamení, někde uprostřed kopců měl malý domek a v něm dva syny. Odešel pracovat do Německa a deset let makal od rána do večera s tím, že koupí slušný pozemek a na něm postaví barák pro sebe, syny a jejich budoucí rodiny. Mezitím ceny pozemků tak stouply, že si za všechny svoje peníze mohl dovolit koupit jen ten pozemek a maličkou garson-

ku na stáří. A svým synům nechal ten malý domek v roští... Bratři se servali, jeden musel odejít. „Vítěz“ má 20 metrů čtverečních, bez vody, bez cesty, pro celou rodinu. A taky spousta nudy za dlouhých tmavých zim tam na samotě v horách. Proti tomu je příběh završený - pro vás kýčovitým a ne zcela dokončeným - domem úplnou pohádkou.

■ **Máte nějaký oblíbený dům?**

Napadá mě třeba „jablečný dům“ v Makedonii, rodina, která si ho postavila, se žije pěstováním a prodejem jablek na globální trhy. Má ve štítu velký znak rudého jablka, všechno v tom domě má odkaz na jeho rudou barvu, před naší návštěvou to tam navoněli jablečným parfémem. Tahle rodina našťastí nespadá mezi ty zoufalé, mají dost peněz, byznys jde zatím dobře, syn a dcera dojíždí do města na vysokou školu. Ovšem taky má svoje „ale“. Dole je nachystaný prostor, že tam bude nějaká provozovna, kavárna, obchůdek, což mívá hodně takových domů, ale je to prázdné, a to je taky typické. Nahoře v domě je to taky prázdné a nachystané celé patro pro kluka, až se ožení...

■ **Pro dceru ne?**

Ta se má vdát z domu. Tak „velí tradice“. Kluk převezme jablečný byznys. Barák je obrovské, ale všichni vlastně bydlí prakticky v jedné místnosti, ve které v zimě topí jediná kamna v domě. Sourozenci-studenti mají sice dohromady svůj „dětský pokoj“, kde ale není pořádný pracovní stůl a v zimě se tam netopí. A už jim fakt dost leze na nervy, že spí pořád spolu. „Brácha, já kvůli tobě snad zůstanu panna!“ směje se ona. Ten nedostatek soukromí, o kterém jsem se bavi-

„Než se nový palác dokončí a zprovozní, může trvat léta. Zatím se bydlí a vaří v původním domečku vedle.“

„Dům, jemuž nejen pro jeho tvar, ale i vypjatou atmosféru doby jeho vzniku, neřekne nikdo jinak než Titanik.“ (Moldávie)

„Zprvu jsem trochu lupal po dechu, ale postupně se mi to začalo líbit. Testuji tu estetiku na sobě, když v těch domech bydlím.“

li, je vidět třeba tady na tom plánu. Žádné ložničky, dětské pokojíčky, pracovny. Jen další a další obývací se sedačkami! Společné prostory zahltní dům, nemyslí vůbec na prostor na intimitu, sexualitu a individualitu, koničky. A tady to začíná celé být vlastně o kulturně citlivé otázce, co je to vlastně ten „vysněný Západ“, k němuž stavitelé tak vzhlíží, a co jen jeho formální nápodoba.

■ **Myslela jsem, že si budeme povídat o domech solitérech, ale na vašich fotkách vidím celé zóny hodně podobných domů, jak to?**

Ano, často jde o celé nové venkovské a předměstské krajiny, většinou urbanisticky nesmyslně řešené. Baráky si vzájemně zavazí a stíní, což zažehává konflikty.

▲ „Rumunským kočovným Romům-Kalderašům se po vstupu země do EU otevřel velký svět a s ním i velké bohatství, velké svody a očekávání.“

▲ „Mnohé domy vznikající na Srí Lance napodobují paláce starých maharadžů i novější koloniální art deco vily.“

Jsou to trochu závody ve zbrojení, každý chce mít svůj dům co největší, tak je ženou výš a výš. Nebývá tam kanalizace, splašky tečou mezi domy. Dlážděné cesty tam nejsou, nebo jen dlažba položená na hlínu, kterou vymele první větší dešť. Nebo stojí v místech, kde pro tolik staveb není prostor. Třeba tady na obrázku vidíme původně malou horskou vísku na pomezí Kosova-Makedonie-Albánie v nadmořské výšce jako na Sněžce.

■ **Kolik má víska obyvatel dnes?**

Oficiálně deset tisíc, ale jen pár procent těch lidí tam celoročně bydlí. Byl jsem tam třikrát. V 90. letech tam stála asi polovina starých původních domů. A dnes? Krčí se tam

pár posledních starých chaloupek z větví a kamení, které jsou obestavené neomítnutými paláci. Jsou to v podstatě strmé lyžařské svahy, občas tam spadne lavina a někdy vezme nějaký ten barák sebou... Ale staví se dál. Bez jakéhokoliv územního plánu, bez cest, bez kanalizace. Električka je často jen provizorně natáhnutá. Podobně jako v mnohých jiných horských vesnicích na západním Balkáně si doslova zastavěli všechnu úrodnou půdu.

■ **Kde je těch deset tisíc lidí?**

Většina z nich sem jezdí jen na pár týdnů v létě, když jsou v Německu, Švýcarsku a Rakousku závodní dovolené. Mnozí mají cukrárny a pekárny všude po světě

„V koupelně masážní vana, ale bez vody.“

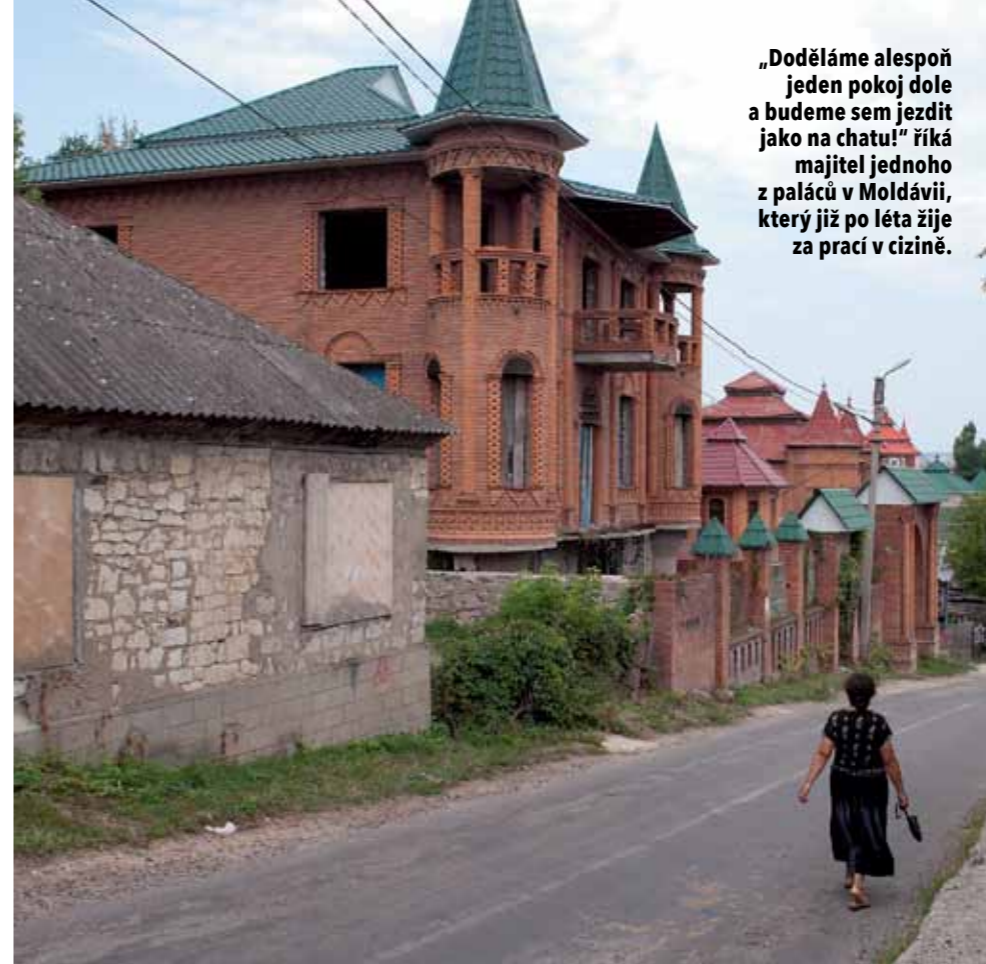
(vím i o jedné v Praze) a musí si, když chtějí domů, sehnat záskok. Na konci prázdnin pak zase naloží vše do aut a jedou zpátky, protože jejich děti jdou v Německu, Švýcarsku či v Rakousku do školy. Přes zimu tam zůstává asi tak pět procent obyvatel. Ghost Village. Vesnice duchů. Ale stejné krajiny uvidíte na Ukrajině, v Moldávii, Salvadoru, v Guatemale, v Mexiku, na Srí Lance...

■ **Mluvil jste s tamními lidmi?**

Jasně. Někteří už z toho pendlování a rozdělení života začínají být fakt unavení, jiní jsou už duši spíše tam ve světě, nahoru do hor už jezdí jen z piety nebo jako „na chatu“. Mnozí by se chtěli vrátit natrvalo, ale dobře ví, že tam nebudou mít co na práci.

■ **Když někdo vidí, že soused se o svůj sen pokouší už léta a stavba nemá konce, proč se do toho pouští i ti další?**

Oni hrozně dlouho věří, že ty domy někdy opravdu dostaví a pak se tam celá rodina nastěhuje. Jenže když už někdo má tak dobrý kšeft v zahraničí, je těžké ho opustit. A mezitím zakoření v cizí zemi, získá rezidenční status, občanství, děti tam začnou chodit do školy. To je paradox globalizace. Čím větší dům, tím víc musí být majitel v cizině, aby na něj vydělal, a tím je dům prázdnější. Velký dům rovná se prázdný dům. Na svých toulkách po světě jsem potkal jen menšinu lidí, kteří v těch svých vysněných domech žijí a zároveň je mají dodělané. Většinou jsou to ti, co

„Doděláme alespoň jeden pokoj dole a budeme sem jezdit jako na chatu!“ říká majitel jednoho z paláců v Moldávii, který již po léta žije za prací v cizině.

stavěli dům malý a mají nějaký rozumný zdroj obživy na místě, kde stojí.

■ **Probrali jsme gasterbeitery, mluvili jsme o podnikatelích, ale znáte i příběhy domů postavených za peníze ze zločinu nebo nějaké ilegální činnosti...**

Viděl jsem mafiánské domy, domy postavené z drobné a dlouhodobé kriminality, z žebrání nebo kapsářství v západní Evropě. Kapitoulou samou pro sebe jsou domy postavené z ilegálního pobírání sociálních dávek – benefitů v zemích EU, o čemž se dost psalo v britském tisku, který má v Rumunsku doloženou řadu takových kauz a domů. Jedné rumunské ulici, která z nich vyrostla, se dokonce přezdívá „Benefit Boulevard“. V Čečensku v 90. letech vyrostla zase celá generace paláců z bankovních podvodů. Specifickou kapitoulou jsou pak baráky war-lordů, válečných baronů, často přímo válečných zločinců, jako je třeba Arkan (přezdívkou Željka Ražnatoviće, velitele polovojenské Srbské dobrovolnické gardy, pozn. red.). Pozoruhodné jsou afghánské takzvané Poppy Houses, tedy „Makové paláce“, postavené za prachy z heroinu, či domy mexických narkobaronů.

■ **Za podnikatelským barokem jste byl i v Indonésii, jak vypadá situace tam?**

Byl jsem na Bali a hlavně na jednom ostrově u Bali, kde lidé bohatnou díky turistice a hlavně z produkce palmového oleje a taky kaučuku, jejichž plantáže ovšem jez-

dí vysazovat daleko odsud – až do pralesů na Sumatru. Ale znám i rodiny, které mají na mořském pobřeží „řasové zahrádky“. Ve velkém pěstují a suší dva speciální druhy jedlých mořských řas, které pak prodávají na japonský trh.

■ **A jak vypadá indonéské „podnikatelské baroko“?**

V každém regionu trochu jinak. Na Bali jsou to domečky-zámečky, mající v sobě napůl tradiční architekturu a styl moderní západní vily. U domu je tradiční ozdobný

„Správný dům by měl mít dvě tváře.“

rybníček, mají tam ptáky v klecích, chovají kohouty na kohoutí zápasy. Mají i domácí hinduistickou svatyni, ale i moderní garáž, kuchyň a koupelnu, která často nefunguje, protože ta oblast trpí nedostatkem vody.

■ **Potkal jste někdy někoho, komu se jeho sen opravdu splnil? Komu to funguje, jak si představoval?**

Nejbližší tomu je asi můj kamarád z ostrůvku u Bali. Živí se různými službami v cestovním ruchu a dělá stavební dozor u několika projektů. Měl divoké dětství a dospívání, odešel z rodiny a začal bydlet po známých a na pláži. Stal se z něj divoch, co obdivuje

reggae a Boba Marleyho. Kamarádil se s lidmi z Evropy, kteří na Bali působili, chodil s Japonkou, vzdělával se, sbíral zkušenosti. Je to nesmírně inteligentní kluk. Vystudoval sice „jen“ střední školu, ale střední školství je i v některých rozvojových zemích kupodivu slušné, a tak získal velmi solidní základy biologie, matematiky, píše dobrou angličtinou a hodně čte – má největší sbírku románů na ostrově, kde žije přes 40 tisíc lidí.

■ **A jak vypadal jeho sen?**

Začal před časem pracovat na projektu stavby devíti luxusních turistických vil ve tvaru rejnoka zvaného manta. Turistický byznys na ostrově je založený na tom, že je tu možné se potápět mezi mantami, skoro na dosah ruky. A on manty dobře zná, protože působil jako potápěčský instruktor, manty miluje a to se odrazilo i v jeho snu o vlastním bydlení. „Manta je jako zvíře přicházející odněkud z kosmu, z fantazie. Manta má dvě části, bílou zdola, černou shora, a to je mystické,“ říká. „Když máš jelena, je to furt jelen. Zepředu zezadu hnědý – jelen. Manta ne. Manta má dvě tváře: zespoda vstřícnou velmi osobní. A svrchu – ochrannou. A takový by měl být i správný dům!“ A tak zatonul po vlastním domě ve tvaru manty.

■ **Podle fotky to vypadá jako manta s usekanými ploutvemi.**

Ano, ta „křídla“ nedodělal, protože by musel odkoupit sousední pozemky. Ale je rozumný a neudělá to, raději investuje do vnitřního vybavení domu, aby byl funkční. V tom domě od začátku bydlí. A když koukneme na půdorys, vidíte, že myslel i na individuální prostor: ložnice, dětský pokoj, pokoj pro hosty, dokonce pracovnu s počítačem. Má sice svoje strachy a úzkosti, že kšefty nepůjdou tak dobře, jako dosud, ale má svůj dům, svůj sen, ve kterém se mu dobře bydlí, i když je to trochu ořezaná manta.

■ **Tedy trochu optimismu na závěr?**

Jasně, jeho dům „bez křidel“ mě jím naplňuje. Žijeme v době velkých globálních nebezpečí a záludností, ale i velkých výzev a nadějí. Tu vidím i u domů. Může to dopadnout podobně jako na mém rodném Valašsku, kde lidi v 70. letech náhle přešli z dřevěných chaloupek do zděných vil: když domy plně neosídlí a nezprovozní generace jejich stavitelů, dovedou to do konce jejich děti.

Lenka Vrtišková Nejezchlebová

